

TANPINAR'IN MAHUR BESTE'SİNDE İKİ KARAKTER, İKİ
YÖNTEM: İSMAİL MOLLA VE SABRİ HOCA ÜZERİNDEN BİR
DİN VE KÜLTÜR EĞİTİMİ ANALİZİ

TWO CHARACTERS, TWO METHODS IN TANPINAR'S MAHUR BESTE:
AN ANALYSIS OF RELIGIOUS AND CULTURAL EDUCATION THROUGH
İSMAİL MOLLA AND SABRİ HOCA

Mehmet Kamil COŞKUN

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Ankara, Türkiye.

ORCID: 0000-0002-5669-2777

E-mail: kamil.coskun@hbv.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 25.01.2026

Kabul Tarihi/Accepted: 10.04.2026

Kaynak Gösterim / Citation:
Coşkun, Mehmet Kamil (2026).
"Tanpınar'ın Mahur Beste'sinde
İki Karakter, İki Yöntem: İsmail
Molla ve Sabri Hoca Üzerinden
Bir Din ve Kültür Eğitimi
Analizi", Yeni Türk Edebiyatı
Araştırmaları. 18/35, 065-086.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.639>

Öz

Bu çalışma, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Mahur Beste* romanında, çökmekte olan bir medeniyetin kültürel aktarım ve eğitim buhranını, İsmail Molla ve Sabri Hoca karakterleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi, yorumsamacı (hermeneutik) metin analizi ve karşılaştırmalı analiz desenleri kullanılmıştır. Analiz, karakterlerin "imkanlar" ve "tercihler" ekseninde temsil ettiği iki hasım epistemolojiyi ve zihniyet dünyasını incelemektedir. Elde edilen somut bulgulara göre; İsmail Molla, yüksek sosyal ve kültürel sermayesiyle kültürel organik bir kendiliğinden özümlenme yoluyla aktaran "estetik-aristokrat" modeli temsil etmekte; ancak bu yöntemin kendi oğlu Behçet Bey üzerinde başarısız olması, geleneksel habitus aktarımının yeni mizaçlar ve modernleşme krizleri karşısındaki yetersizliğini kanıtlamaktadır. Karşı kutupta yer alan Sabri Hoca ise medeniyetin iflasını teşhis eden nesnelci/modernist bir "eleştirel-politik eğitim" modelini simgeler; fakat toplumsal ve maddi imkanlardan (sermayeden) yoksun oluşu, onun teorik eleştirisini pratik eylemden mahrum bırakarak trajik bir ümitsizlik söylemine mahkûm etmiştir. Sonuç olarak roman, eskinin yaşanarak aktarıma yönteminin işlevsizleştiği, yeninin ise eleştirel düzeyde kurulma yönteminin olgunlaşmadığı bir yönemsizlik ve medeniyet buhranını tasvir eder. Atiye Hanım karakteri, bu iki dünya arasındaki trajik sentez arayışının simgesidir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mahur Beste*, Eğitim, Medeniyet Buhranı, İsmail Molla, Sabri Hoca, Modernleşme, Kültür Aktarımı.

Abstract

This study aims to examine the cultural transmission and educational crisis of a collapsing civilization in Ahmet Hamdi Tanpınar's novel *Mahur Beste* through the characters of İsmail Molla and Sabri Hoca. The study employs qualitative research methods, specifically document analysis, hermeneutic text analysis, and comparative analysis. The analysis investigates two opposing epistemologies and mentalities represented by the characters within the framework of their "opportunities" and "choices". According to the concrete findings obtained: İsmail Molla represents an "aesthetic-aristocratic" model that transmits culture through organic "osmosis" by utilizing his high social and cultural capital; however, the absolute failure of this method on his own son, Behçet Bey, proves the inadequacy of traditional habitus transmission in the face of new temperaments and modernization crises. On the opposite pole, Sabri Hoca symbolizes an objectivist/modernist "critical-political education" model that diagnoses the bankruptcy of the civilization; yet, his lack of social and material opportunities (capital) condemns his theoretical critique to inaction and a discourse of tragic despair. In conclusion, the novel depicts a methodological and civilizational crisis where the old method of experiential transmission has become dysfunctional, and the new method of critical establishment has not yet matured. The character of Atiye Hanım stands as the symbol of the tragic search for synthesis between these two worlds.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mahur Beste*, Education, Civilization Crisis, İsmail Molla, Sabri Hoca, Modernization, Cultural Transfer

Extended Summary

This study analyzes Ahmet Hamdi Tanpınar's novel *Mahur Beste* not merely as a historical narrative depicting the dissolution of Ottoman civilization or a nostalgic account of "people of the past," but as a strategic text dissecting the crisis of transmitting cultural and religious values between generations. The novel places the societal compression experienced after the Tanzimat reforms within the triangle of "time," "temperament" (mizaç), and "objects" (eşya), discussing this tension through the problematic of education and upbringing. The central axis of the study is formed by the educational philosophies and cultural transmission methods adopted by the characters İsmail Molla and Sabri Hoca, who represent two opposite poles in the narrative. These two figures symbolize not only individual temperamental differences but also two fundamental ontological attitudes of a civilization toward its own heritage during a period of collapse.

The first model examined in the study is the "aesthetic-aristocratic" education model embodied by İsmail Molla. İsmail Molla is depicted as a figure who does not experience the crisis of a collapsing civilization as intellectual unrest; on the contrary, he internalizes values by personally "living" and "enjoying" them within the comfort and aesthetic integrity provided by tradition. The understanding of education he represents emerges as a form of existence rather than a didactic pedagogy. According to Molla, religion and culture are not a heap of abstract dogmas found in books, but a concrete body of experiences infused into geography, daily life, music, and objects. In this worldview, the taste of a Tekirdağ watermelon, the composition of Itri, or the texture of a Bursa fabric are inseparable, concrete parts of the broader civilization circle defined as "Muslimness." Consequently, his educational method is based on transmitting culture through "osmosis"—drawing those around him into this aesthetic and sensory richness to facilitate a spontaneous transfer of values.

The study highlights that Molla's high social status, wealth, and intellectual capital provided him the "possibility" (means) to create this insulated, comfortable sphere. However, the analysis also demonstrates the limitations of this model, particularly through the character of his son, Behçet Bey. While Molla's method works effectively on temperaments similar to his own that are open to aesthetic perception (such as his daughter-in-law, Atiye Hanım), it remains completely ineffective on his son, who possesses a different, weaker temperament. This failure reveals the inadequacy of the "education through living" model in transforming the new human types produced by social change and exposes the model's insular nature, which is blind to the external societal crisis.

The second model focused on is the "critical-intellectual" and political education model represented by Sabri Hoca. In direct contrast to İsmail Molla,

Sabri Hoca reflects the tragedy of the modern intellectual who diagnoses that the civilization has gone bankrupt. He views the past not as an organic integrity to be lived, but as "wreckage" that must be liquidated. His thesis is that "The East is dead," and a new edifice cannot be constructed using the worthless debris (old cultural forms) salvaged from a burning mansion. In his analysis, the problem is not merely institutional or political (such as the rule of Abdülhamit), but the corruption of the "human" type and the "mindset" (zihniyet) produced by that civilization. Therefore, Sabri Hoca constructs education and cultural transmission as a tool for radical rupture, forgetting the past, and raising political consciousness to escape this decayed mindset.

However, the study emphasizes that despite the accuracy of Sabri Hoca's theoretical diagnoses, he lacks the social and material "possibilities" to implement these ideas. His social marginality, poverty, and political exclusion prevent him from transforming his strong intellectual accumulation into a practical action plan. This impossibility imprisons him in a constant rhetoric of "hopelessness." The Sabri Hoca model represents a theoretical mind that is successful in understanding the crisis but remains helpless in establishing a new life or providing a constructive solution.

In the synthesis section of the analysis, the character of Atiye Hanım, who stands at the intersection of these two opposing models, is examined. Atiye Hanım represents Tanpınar's search for a synthesis and the tragedy inherent in that search. She is nurtured by the aesthetic world offered by her father-in-law, İsmail Molla, which enriches her individual spirit. Yet, she is also deeply influenced by Sabri Hoca's critical and political ideas. Atiye realizes that the aesthetic life (music, entertainment, pleasure) offered by Molla enriches the individual but remains insufficient and "blind" in the face of the era's great social crises. Consequently, she attempts to combine aesthetics with action by trying to push her husband into the political struggle pointed out by Sabri Hoca. However, under the existing conditions, this effort remains inconclusive, leaving the individual trapped between two worlds.

In conclusion, this study argues that *Mahur Beste* depicts an "educational crisis" characteristic of a transitional era. It reveals a state where methods of transmitting the old (the İsmail Molla model) have become dysfunctional and limited to a narrow elite, while methods for establishing the new (the Sabri Hoca model) have not yet matured and are struggling amidst lack of means. The novel demonstrates that healthy cultural transmission is impossible by solely taking refuge in the past or by completely rejecting it. Through these two characters, Tanpınar emphasizes that the crisis of civilization is not merely political or economic, but essentially a profound problem of method and mindset regarding how the values that build the human being are transferred.

GİRİŞ

Toplumsal değişimin doğasını ve yönünü açıklamaya çalışan modernleşme kuramları, geleneksel yapıdan modern yapıya geçişte zihniyet dönüşümünü temel bir problematik olarak ele almaktadır (Altun). Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle Tanzimat ile belirginleşen modernleşme süreci de yalnızca idari ve kurumsal reformların ötesinde, bireyin ve toplumun gerçekliği anlamlandırma biçiminde köklü bir epistemolojik ve kültürel kopuşu ifade etmektedir (Kantarcioglu 71). Modernite; akıllı, rasyonel düşünceyi ve nesnellığı merkeze alarak doğaya ve topluma etki etmeyi amaçlayan, eski dünya düzeninden ve geleneksel zihniyetten radikal bir ayrılışı öngörür (Williams ve Sewpaul 556). Bu köklü değişim, bireylerin olayları algılama biçimlerini belirleyen kolektif duyuş ve düşünüş yapılarında, yani "zihniyet" dünyasında derin krizlere yol açmış; varlığa karşı geliştirilen ontolojik tavır ile hakikatin inşasında yeni bir epistemolojik buhranı beraberinde getirmiştir (Küçükalp 86).

Bu geçiş ve kriz dönemlerinde, toplumun sahip olduğu kültürel mirasın ve manevi değerlerin yeni nesillere nasıl aktarılacağı sorusu, eğitim bilimlerinin ve sosyolojinin en temel tartışma konularından biri haline gelmiştir. Eğitim felsefesi bağlamında epistemoloji; bilginin ne olduğu, doğruluğunun nasıl sağlanacağı ve öğrenciye nasıl aktarılacağı sorusuna odaklanarak pedagojik yöntemleri belirler (Akdoğan 138; Büyükdüvenci 130). Modern eğitim teorileri, bilginin nesnel bir epistemoloji üzerine inşa edildiğini, öğrenmenin dışarıdan gelen nesnel gerçekliğin rasyonel yollarla zihne aktarılması olduğunu savunurken; buna karşın yapılandırmacı ve geleneksel yaklaşımlar, bilginin bireyin yaşantısı, kültürel çevresi ve etkileşimi yoluyla bizzat "yaşayarak" inşa edildiğini öne sürer (Tezci ve Uysal 3). Bu bağlamda eğitimin işlevi, dışarıdan dayatılan kurumsal bir form mu yoksa içselleştirilmiş bir "yaşama biçimi" mi olması gerektiği ekseninde tartışılmaktadır.

Eğitim ve kültür aktarımının sosyolojik boyutu, uluslararası literatürde Pierre Bourdieu'nün "kültürel sermaye" ve "habitus" kavramlarıyla güçlü bir analitik çerçeveye kavuşmuştur. Bourdieu'ye göre eğitim, yalnızca okul duvarları arasına sıkışmış formel bir bilgi aktarımı değil, egemen sınıfların veya köklü geleneklerin kültürel sermayesinin nesilden nesile yeniden üretildiği örtük bir süreçtir (Yanıklar 123). Habitus, bireyin içine doğduğu kültür tarafından şekillenen; onun eylemlerini, estetik beğenilerini, algılarını ve sorgulanmaksızın kabul edilmiş pratiklerini organize eden içselleştirilmiş yatkınlıklar sistemidir (Yanıklar 125). Bu yaklaşıma göre sağlıklı bir kültürel aktarım, didaktik ve teorik bir pedagojiden ziyade, bireyin çevresindeki estetik ve kültürel dokuyla kurduğu organik, somut ve yaşantısal ilişkiyle, yani kendiliğinden gelişen bir "osmosis" yoluyla gerçekleşmektedir. Ancak toplumlar büyük ölçekli bir medeniyet değişimi yaşadığında, mevcut habitus işlevini yitirir ve alıcı kültürün ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen yeni "kültürel transfer" mekanizmaları devreye

girer (Middell 67). Bu transfer sürecinde, eski zihniyet ile yeni rasyonel aklın çatışması, toplumda uyumsuzluklara ve "medeniyet krizlerine" neden olur.

Uluslararası literatürde eğitim, sosyoloji ve felsefe ekseninde tartışılan bu epistemolojik kriz, zihniyet dönüşümü, habitus ve kültürel aktarım sorunları, Türk edebiyatında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde güçlü bir felsefi ve edebi formda karşılığını bulmaktadır. Tanpınar'ın romancılık serüveninin ilk basamağı olan Mahur Beste, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki zihniyet kırılmalarının, estetik sürekliliğin ve bireyin medeniyet krizi karşısındaki konumlanışının bir laboratuvarı niteliğindedir (Yıldız 70). Roman, Tanzimat sonrası toplumun yaşadığı sıkışmışlığı; Kaplan'ın isabetli kavramsallaştırmasıyla "zaman", "mizaç" ve "eşya" üçgeninde ele alarak (Kaplan 3), modernleşme sancılarını eğitim ve kültür aktarımı sorunsalı üzerinden tartışmaya açmaktadır.

Akademik literatürde *Mahur Beste* üzerine yapılan çalışmalar, eserin bu çok katmanlı yapısını farklı kuramsal gözlüklerle ele almış ve oldukça zengin bir tartışma alanı yaratmıştır. Edebiyat sosyolojisi ekseninde yapılan incelemelerde eser, II. Abdülhamid dönemi ilmiye sınıfının çözülüşü ve Osmanlı aydınınının bölünmüşlüğü üzerinden analiz edilmektedir. Yıldız ve Kurukafa, romandaki karakterlerin (İsmail Molla, Sabri Hoca, Ata Molla) birbirinden kopmuş aydın tiplerini simgelediğini ve Tanpınar'ın "medeniyet, insanı yapan manevi kıymetler manzumesidir" fikrini bu karakterlerin zihniyet dünyaları üzerinden inşa ettiğini vurgulamaktadır.

Öte yandan, eserin psikolojik ve felsefi altyapısı da araştırmacıların temel odaklarından biri olmuştur. Gürsoy ve Kaplan, Tanpınar'ın karakterlerini Freud'un bilinçdışı ve Bergson'un "yaratıcı zaman/süre" kavramlarıyla epistemolojik bir derinlikte kurguladığını; bu sayede bireyin medeniyet krizini nasıl içselleştirdiğini gösterdiğini belirtmektedir. Gürbilek ise *Kör Ayna*, *Kayıp Şark* adlı çalışmasında, Tanpınar'ın eserlerini "endişe" kavramı üzerinden psiko-kültürel bir düzlemde okumaktadır. Gürbilek'e göre, Doğu ile Batı arasında sıkışmış modern Türk aydınınının yaşadığı "gecikmişlik telaşı", "etkilenme endişesi" ve "Şark'ın kayboluşu" korkusu, roman kahramanlarının maziye, estetiğe veya geçmişin eşyalarına sığınma ihtiyacını doğuran ontolojik bir krizdir (Gürbilek 116).

Eserin estetik devamlılık ve bireysel tekamül bağlamında taşıdığı değer, müzikoloji ve tasavvuf araştırmalarında da öne çıkmaktadır. Romana adını veren klasik Türk musikisi formundaki "Mahur Beste", salt bir müzik eseri olmanın ötesinde, mazi ile hal (şimdi) arasında kurulan duygusal bir köprü, ontolojik bir sığınak ve medeniyetin estetik direniş alanı olarak değerlendirilmektedir (Kurukafa 7; Yıldız 70). Katipoğlu ise romandaki karakterlerin gelişimini, Batı edebiyatındaki oluşum/eğitim romanı (*Bildungsroman*) geleneği ve Doğu'nun tasavvufi kökleriyle harmanlayarak incelemektedir. Katipoğlu'na göre Behçet Bey patolojik-melankolik bir tipi, Sabri Hoca radikal bir adım atıp ilerleyemeyen

teorik aklı, Nuri Bey ise eşiği geçip aşkın olana ulaşan karakteri temsil etmektedir.

Mevcut akademik literatür, *Mahur Beste*'nin tarihi, sosyolojik, psikanalitik ve estetik boyutlarını derinlemesine incelemiş ve eserin bir medeniyet muhasebesi olduğunu kanıtlamış olsa da; romanı doğrudan "din ve kültür eğitimi felsefesi", "habitus aktarımı" ve "epistemolojik yöntem buhranı" odaklı yapısal bir analize tabi tutan çalışmalara rastlanmamıştır. Oysa eserin temel çatışma alanlarından biri, kültürel ve manevi mirasın yeni nesillere hangi yöntemle ve hangi zihniyetle aktarılacağı problemidir. Bu kriz; kültürü yaşantısal bir "habitus" ve somut bir estetik pratik olarak görüp eğitimi organik bir süreç (osmosis) olarak kavrayan İsmail Molla'nın "estetik-aristokrat" modeli ile; geçmişini tamamen bir enkaz olarak değerlendirip radikal bir epistemolojik kopuşu ve zihniyet iflasını savunan Sabri Hoca'nın "eleştirel-politik" eğitim modeli ekseninde belirginleşmektedir.

Bu çalışma, *Mahur Beste* romanını, yukarıda çerçevesi çizilen modernizm, epistemoloji, Bourdieu'nün kültürel yeniden üretim kuramı (habitus/sermaye) ve modern eğitim teorileri ışığında yeni ve bütüncül bir okumaya tabi tutmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın temel problemi, Osmanlı medeniyetinin çözülüş sürecinde kültürel değerlerin aktarımında yaşanan yöntem sorunlarının edebi metinde nasıl inşa edildiğidir. Bu doğrultuda, İsmail Molla ve Sabri Hoca karakterleri üzerinden iki zıt eğitim ve kültür aktarım modeli karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Çalışma, bu iki karakterin benimsedikleri ontolojik tavırların ve eğitim yöntemlerinin sınırlarını, etkinliklerini, sahip oldukları sosyal "imkanlar" (sermaye) ve yaptıkları bilinçli "tercihler" ekseninde değerlendirerek; Tanpınar'ın medeniyet krizini özünde bir "eğitim ve yöntem buhranı" olarak nasıl teşhis ettiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, edebi bir metnin felsefi ve sosyolojik arka planını çözümlenmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve yorumsamacı (hermeneutik) analiz desenleri benimsenmiştir. Araştırmanın temel veri kaynağını, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Mahur Beste* (Tanpınar) adlı romanı oluşturmaktadır. Metnin çözümlenmesinde, edebi eseri yalnızca tarihi bir kurgu olarak değil, dönemin zihniyet ve medeniyet krizini yansıtan sosyolojik bir veri alanı olarak kabul eden edebiyat sosyolojisi yaklaşımı esas alınmıştır.

2. Veri Toplama Süreci

Veri toplama aşamasında roman metni sistematik bir okumaya tabi tutularak araştırmanın temel problemi olan "eğitim, kültür aktarımı, epistemolojik tavır ve medeniyet krizi" temalarıyla ilgili bölümler saptanmıştır. Özellikle, romanda iki farklı kutbu ve zihniyeti temsil eden İsmail Molla ile Sabri Hoca karakterlerinin dünya görüşlerini, eğitim anlayışlarını ve değer yargılarını yansıtan diyaloglar,

söylemler ve eylemler toplanmıştır. Ayrıca yazar-anlatıcının bu karakterlere dair yaptığı betimlemeler, iç monologlar ve yansıtılan sosyo-kültürel mekan unsurları analiz birimi olarak belirlenip metin içinden ayıklanmıştır.

3. Verilerin Analizi

Eserden elde edilen nitel veriler, betimsel ve yorumsamacı analiz teknikleri kullanılarak çözümlenmiştir. Verilerin analizinde tümdengelimsel bir yaklaşım izlenmiş olup; toplanan metin parçaları araştırmanın temelini oluşturan "habitus", "kültürel sermaye", "modernleşme/zihniyet", "kültürel transfer" ve "epistemolojik kriz" kavramları bağlamında tematik olarak kodlanmıştır. Karakterlerin eğitim ve kültür aktarımı konusundaki yöntemleri, eylem ve söylemleri bu kavramsal temalar (kodlar) altında sınıflandırılmış; sahip oldukları imkanlar ve yaptıkları tercihler ekseninde, aralarındaki zıtlıklar üzerinden karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, Tanpınar'ın *Mahur Beste* romanından doküman incelemesi ve yorumsamacı analiz teknikleriyle elde edilen veriler sunulmaktadır. Araştırmanın temel problemi olan eğitim, kültürel aktarım ve medeniyet krizi ekseninde toplanan bulgular, analitik bir bütünlük ve karşılaştırmalı bir zemin sağlamak amacıyla üç temel aşamada yapılandırılmıştır. Birinci aşamada, geleneksel elit kültürünün taşıyıcısı olan İsmail Molla'nın "estetik-aristokrat" modeli ve "yaşayarak eğitim" tavrı, karakterin sahip olduğu sosyo-kültürel imkanlar ile estetik tercihler bağlamında incelenmiştir. İkinci aşamada, bu yapının tam karşısında konumlanan Sabri Hoca'nın nesnelci ve "eleştirel-politik" eğitim modeli çözümlenmiştir. Üçüncü ve son aşamada ise, bu iki zıt ontolojik tavır ve epistemolojik yaklaşım (Küçükalp 85); yöntemlerinin sınırları, habitus aktarımındaki etkinlikleri (Yanıklar 125) ve Atiye Hanım karakteri üzerinde yarattıkları sentez arayışı ekseninde derinlemesine bir karşılaştırmalı analize tabi tutulmuştur.

1. İsmail Molla: Geleneksel Elit Kültürünün Temsili ve "Yaşayarak Eğitim" Modeli

Mahur Beste'de İsmail Molla karakteri, romanın sadece bir karakter galerisi olmadığını, aynı zamanda bir medeniyetin ruhunu ve onun aktarım mekanizmalarını sorgulayan bir metin (Yaşar 400) olduğunu kanıtlayan en stratejik figürlerden biridir. O, kendine güvenen, zevk sahibi, entelektüel birikimini bir gösteriş aracı değil, bir yaşama biçimi olarak benimsemiş, çöküş öncesi Osmanlı elit kültürünün somut bir örneğidir. İsmail Molla'nın temsil ettiği eğitim modeli, formal bir pedagoji veya sistematik bir öğretim programı değildir; bu, daha çok bir "varoluş biçimi" olarak eğitimidir. Onun yöntemi, kültürün zengin ve duyusal bir ortamda içselleştirildiği bir kendiliğinden özümseme

sürecidir. Onun için kültür ve din, öğrenilecek veya öğretilecek soyut bilgiler yığını değil, içine doğulan, her anı estetik bir tecrübe ile zenginleştirilen, kişisel zevk ve hakimiyetle şekillendirilen (Kayıklık 39) organik bir bütündür. Dolayısıyla, onun eğitim yöntemi, didaktik bir çabadan ziyade, etrafındakileri kendi yaşam alanının doğal bir parçası haline getirerek dönüştürme veya etkileme üzerine kuruludur.

1.1. Kişilik ve Dünya Görüşü: "Hodbin" Bir Estetin Portresi

İsmail Molla'nın karakteri, onun eğitim anlayışının temelini oluşturan özellikleri barındırır. Metin, onu "tahakkümlü tabiatıyla, nüfuzlu ve her tenkidin üstünde kalan şahsiyetiyle etrafındakilerin hemen hepsini farkında olmadan bir esir gibi kullananlardan, daha doğrusu, bir esir bağlılığını onlarda en tabii bir ruh haleti yapanlardan" biri olarak tanımlar (Tanpınar 34). Bu tahakküm, kaba bir zorbalık değil, etrafındakileri kendi varlığının doğal bir uzantısı olarak gören, sarsılmaz bir özgüvenin ürünüdür. Eşi Şefika Hanımefendi, "onunla evlendiği günden itibaren, hayattaki bütün saadetini bu iradeye itaatta ve onun heveslerine katlanmada görmüştür" (Tanpınar 34). Bu durum, Molla'nın dünyasının merkezinde kendisinin yer aldığı ve çevresindeki her şeyin bu merkeze göre konumlandığını gösterir.

Onun bu yapısının en belirgin tezahürü, oğlu Behçet Bey'e karşı olan tavrında ortaya çıkar. Molla'nın Behçet'e yönelik hayal kırıklığının temelinde, oğlunun kendi mizaç ve karakter özelliklerini taşınamaması yatar. Onun için evlat, adeta kendi varlığının bir devamı, kendi estetik ve ahlaki değerlerinin bir sonraki nesle aktarılacağı bir vasıta. Bu aktarım gerçekleşmediğinde, evladın varlığının kendisi için bir anlamı kalmaz. Bu durumu en net şekilde şu sözleriyle ifade eder: "Benim evladım bana benzemedikten sonra, ha olmuş, ha olmamış, benim için birdir" (Tanpınar 36). Bu ifade, basit bir baba-oğul çatışmasının ötesinde, İsmail Molla'nın kültürü nasıl gördüğünü de özetler: Kültür, bir öğretim nesnesi değil, kişisel bir hakimiyet ve zevk alanıdır; bu alana giremeyen, bu zevki paylaşamayan kişi, onun dünyasının dışında kalır. Oğlu Behçet'in kitaplara olan düşkünlüğünü bile kendi "hodbin" (bencil) ve estetik ölçütleriyle yargılar. Behçet'in kitap ciltleme tutkusu, Molla'nın gözünde, kendi "levent, atılgan, uçar, çapkın ve gerçekten efendi hayatının hiçbir tarafının devam etmeyeceğini" gösteren bir zavallılıktır (Tanpınar 36). Bu, onun için bir eğitim başarısızlığı değil, bir "tür" devamlılığının kopmasıdır.

1.2. Tercihler: Estetik ve Kişisel Hakimiyete Dayalı Bir Kültür Anlayışı

İsmail Molla'nın kültürel tercihleri, onun eğitim yönteminin içeriğini ve felsefesini oluşturur. O, kültürü didaktik bir amaçla değil, estetik bir tatmin aracı olarak "tercih" eder. Bu, bilginin ve kültürün tadılan, duyulan ve hissedilen bir *somut bilgi* olarak kavrandığı bir yaklaşımdır (Samsakçı 181). Musikiye olan tutkusu bu durumun en belirgin örneğidir. Roman, onun yaz gecelerinde komşu Necip

Paşa yalısından gelen saz ve kadın seslerini dinlemek için bahçesine küçük bir kameriye yaptırdığını anlatır. Bu dinleme eylemi pasif bir alımlama değildir; Molla, komşu evde saz biter bitmez, "belki de davetsiz olarak iştirak ettiği bu ziyafete teşekkür için ağır ve dik sesiyle bir veya iki beste okuması" ile bu kültürel ortama aktif olarak katılır (Tanpınar 24). Bu, formal bir musiki dersi değil, yaşanmış, paylaşılan ve estetik bir karşılıklık esasına dayanan organik bir kültür aktarımıdır (Paşaoğlu 150).

Kitaplara olan yaklaşımı da aynı zevk ve hakimiyet ekseninde şekillenir. Oğlu Behçet'in aksine, o büyük bir okuyucudur ancak bilgiyle kurduğu ilişki pragmatik ve zevke dayalıdır. Metinde bu durum şu çarpıcı tespitle ifade edilir: "Molla bey için kitap ta kadın gibi bir şeydi; yani okunduktan sonra başından atılırdı" (Tanpınar 36). Bu benzetme, onun için bilginin biriktirilecek bir hazine değil, tüketilecek bir zevk nesnesi olduğunu gösterir. Kitap, entelektüel bir mücadele veya sistematik bir bilgi inşası aracı değil, anlık bir merakı giderdikten sonra bir kenara bırakılan geçici bir unsurdur. Bu tavır, Sabri Hoca'nın bilgiyle kurduğu trajik ve varoluşsal ilişkinin tam zıddıdır.

İsmail Molla'nın din ve kültür anlayışını özetleyen en önemli pasaj, onun bu "estetik-aristokrat" eğitim modelinin felsefi temelini ortaya koyar. Sabri Hoca'nın "Şark öldü" tezine karşı geliştirdiği bu düşünce, onun için dinin ve kültürün soyut dogmalardan ibaret olmadığını, tam aksine, coğrafyaya, gündelik hayata ve estetik zevklere sinmiş, somut ve somutlaşmış bir bütünlük olduğunu gösterir: "Bu müslümanlıktan Tekirdağ karpuzunun, Manisa kavununun, Amasya kayısının, Hacıbekir lokumunun, Itri bestesinin, Kandilli yazmasının, Bursa dokumasının hisseleri vardır. Bu müslümanlığın çehresi, otuz kırk senede bütün etrafiyle beraber değişir... Bize ülûhiyetin çehresini veren Hamdullah'ın yazısı, Itri'nin tekbiri, kim olduğunu bilmediğimiz bir işçinin yaptığı mihraptır" (Tanpınar 125).

Bu pasaj, İsmail Molla'nın "tercih ettiği" eğitim yönteminin özünü oluşturur. İlk cümle, kültürü bir Tekirdağ karpuzunun tadı veya bir Bursa dokumasının dokusu kadar somut ve yerel bir tecrübe olarak tanımlar. Ancak ikinci cümle, bu argümanı basit bir yerelcilikten felsefi bir derinliğe taşır. Molla için kültür, sadece bir yaşam tarzı aksesuarı değil, kutsal olanın algılanabilir hale geldiği yegane ortamdır. Yüksek estetik formlar -Hamdullah'ın hat sanatı, Itri'nin bestelediği tekbir, kimliği meçhul bir ustanın yaptığı mihrap- "ülûhiyetin çehresini," yani ilahi olanın yüzünü bize veren vasıtalar. Dolayısıyla, bu kültürü aktarmanın yolu, onu anlatmak değil, o kültürün içinde yaşamak ve yaşatmaktır. Bu, Sabri Hoca'nın aynı kültürel eserleri "yanan bir konağın" enkazından toplanmış anlamsız molozlar olarak gören bakış açısının tam antitezidir.

1.3. İmkanlar: Sosyal Statü ve Entelektüel Sermayenin Rolü

İsmail Molla'nın "yaşayarak eğitim" modelini uygulayabilmesi, sahip olduğu

“imkanlar” ile doğrudan ilişkilidir. O, sosyal statüsü yüksek, zengin ve entelektüel birikimi olan bir Osmanlı kazaskeridir. Bu imkanlar, ona formal bir eğitim çabasına girmeden, sadece yaşam tarzıyla çevresini etkileme gücü verir. Onun evi, konağı, bahçesi, musiki meclisleri, birer gayriresmi eğitim mekânı işlevi görür. Bu modelin en başarılı olduğu öğrenci, gelini Atiye Hanım'dır. İsmail Molla, oğlu Behçet'te bulamadığı kültürel devamlılığı, Atiye'de bulur ve onu kendi estetik dünyasının bir parçası haline getirir.

Metin, Molla'nın gelinine karşı olan cömertliğini ve onu nasıl kendi zevk dünyası içinde “eğittiğini” detaylıca anlatır. “Hiçbir moda ve yenilik yoktu ki İsmail Molla'nın gelini herkesten önce ondan hevesini almış olmasın” (Tanpınar 83). Onu mehtap sefalarına, saz alemlerine götürür; kışları Mevlevihane'ye ayın dinlemeye giderler. Bu etkinlikler, didaktik bir amaç taşımaz; tamamen estetik bir tecrübe paylaşımıdır. Molla, Atiye'nin musikiyi dinlerken “kendini bütün talihi idare eden bir meleğe bırakır gibi bir hali” olduğunu fark eder (Tanpınar 84) ve bu hassaslığı derinleştirmekten çekinmez. Çünkü ona göre “asıl dava, derin bir şekilde yaşamak ve kendi kendisini gerçekleştirmek, ölümlü hayata şahsi bir çeşni vermektir” (Tanpınar 84). Bu, onun eğitim felsefesinin zirvesidir. Bireyi, hayatın estetik ve derin tecrübeleriyle buluşturarak kendi varlığını gerçekleştirmesine olanak tanımak.

Ancak bu modelin sınırları ve başarısızlığı, en yakınındaki kişi olan oğlu Behçet Bey üzerinde net bir şekilde görülür. Behçet'in “pısrıklılığı ve zavallılığı” (Tanpınar 35), babasının temsil ettiği “levent, atılgan, uçarı, çapkın” (Tanpınar 36) dünyaya taban tabana zıttır. İsmail Molla, başlangıçta oğlunu bu durumdan kurtarmaya çalışsa da bunun mizaçtan kaynaklandığını anlayınca mücadeleden vazgeçer. Sahip olduğu tüm “imkanlara” rağmen, oğlunun mizacını değiştiremez. Onun “yaşayarak eğitim” modeli, ancak kendisine benzeyen, estetik algısı açık ve aristokrat zevklere yatkın bireyler üzerinde etkili olabilmektedir. Farklı bir mizaçla karşılaştığında, model tamamen işlevsiz kalır. Bu durum, İsmail Molla'nın temsil ettiği dünyanın ne kadar kendine güvenli ne kadar zengin ama aynı zamanda ne kadar içe kapalı ve dışarıya karşı kırılğan olduğunu gösterir.

İsmail Molla'nın bu özgüvenli ve duyusal dünyasının tam karşısında, medeniyetin krizini entelektüel bir sorun olarak kavrayan ve eğitimi politik bir mücadele aracı olarak gören Sabri Hoca'nın radikal kopuşu yer alır.

2. Sabri Hoca: Modern Aydınların Krizi ve “Eleştirel-Politik Eğitim” Modeli

Eğer İsmail Molla, çöküşün farkında olmayan, geleneğin organik bütünlüğü içinde yaşayan estetik ve aristokrat tavrı temsil ediyorsa, Sabri Hoca, bu çöküşü bir hastalık gibi teşhis etmeye çalışan, eğitimi bu krizden çıkış için politik ve entelektüel bir araç olarak gören modern, trajik aydın arketipidir. Roman içindeki stratejik önemi, medeniyetin sadece estetik ve yaşanmış değerlerle değil, aynı

zamanda eleştirel bir akılla da sorgulanması gerektiğini göstermesinden gelir. O, İsmail Molla'nın somut ve *somutlaşmış* kültürüne karşı, kültürü analiz edilecek ve teşhis konulacak soyut bir sistem olarak gören *soyutlanmış bir analiz* sunar. Onun yöntemi, bir *kopuş* yoluyla eğitimidir, yani geçmişle bilinçli, entelektüel bir bağ koparmayı hedefler.

2.1. Kişilik ve Dünya Görüşü: "Garip Bir İhtilalci"nin Portresi

Sabri Hoca'nın kişiliği ve dünya görüşü, hayat hikayesinin her aşamasında karşılaştığı yoksulluk, dışlanmışlık ve entelektüel arayışla şekillenmiştir. Adana'nın zengin ailelerinden birinin çocuğu olmasına rağmen, babası tarafından terk edilmiş ve yoksulluk içinde büyümüştür. Kendi kendini yetiştirmiş, İstanbul'a gelip medreseye girdikten sonra parlak zekasıyla dikkat çekmiş, ancak parasızlık ve politikaya olan meyli yüzünden eğitimini yarıda bırakmıştır. Hayatı, Suavi Vak'ası gibi dönemin önemli siyasi olaylarının içinde geçmiş, ancak bu olaylarda ön saflarda yer almasına rağmen, tuhaf bir şekilde hep geri planda kalmıştır. Metin, onun en belirgin özelliğini "unutulma talihi" olarak tanımlar. Bu talihsizlik o kadar derindir ki "Anasından, babasından Suavi Vak'asını tahkik eden mahkeme heyetine, bu Vak'ada dinlenen şahitlere kadar herkes unutmuştu" (Tanpınar 99).

Bu "unutulma talihi," sadece kişisel bir talihsizlik değil, aynı zamanda onun temsil ettiği eleştirel aklın toplumdaki yerini de simgeler. O, her şeyin içindedir ama hiçbir şeyin merkezinde değildir. Herkes onu dinler ama kimse tam olarak ciddiye almaz. Bu marjinallik, ona olaylara dışarıdan, eleştirel bir gözle bakma imkânı tanırken, aynı zamanda onu etkisiz ve çaresiz bırakır. Sürgüne gönderilip Zonguldak'tan kolayca kaçabilmesi, Avrupa'yı gezip kimsenin fark etmeden geri dönebilmesi, onun ne kadar "görünmez" olduğunun kanıtıdır. Bu durum, onun kişiliğinde derin bir bedbinlik ve ümitsizlik yaratmıştır. O, içinde yaşadığı topluma yabancılaşmış, fikirleri ile gerçeklik arasında bir köprü kuramayan trajik bir entelektüeldir.

2.2. Tercihler: Medeniyetin İflasını Teşhis ve Politik Mücadele

Sabri Hoca'nın eğitim ve kültür anlayışının temelini oluşturan "tercihi," estetik bir zevk veya kişisel bir tatmin arayışı değil, medeniyetin iflasını anlama, anlatma ve bu duruma karşı politik bir mücadele verme çabasıdır. İsmail Molla ile yaptığı uzun konuşma, onun bu entelektüel ve politik duruşunun manifestosu niteliğindedir. Bu konuşmada, İsmail Molla'nın temsil ettiği yaşanmış, organik kültüre karşı kendi radikal teşhislerini ortaya koyar.

Şark'ın Ölümü Tezi: Sabri Hoca, İsmail Molla'nın yerel değerlere dayalı kültür anlayışına kökten bir itirazla başlar. Ona göre, Molla'nın sevgiyle bağlı olduğu bu dünya artık mevcut değildir. Bu radikal kopuşu şu sözlerle ifade eder: "Şark yok, şark öldü. Bizler yetimiz. Unutmaktan başka çaremiz yok. Yetimlikten kurtulmak için unutmamız" (Tanpınar 121).

Bu, basit bir Batılılaşma çağrısı değildir. Bu, "Şark" olarak adlandırılan medeniyetin içsel dinamiklerini kaybettiği, kendini yeniden üretmediği ve artık bir hayat kaynağı olmaktan çıktığına dair ontolojik bir tespittir (Sezgin 302). "Unutmak," bu ölü medeniyetin hayaletinden kurtulup yeni bir başlangıç yapabilmek için gerekli olan trajik bir eylemdir. Onun eğitim anlayışının temeli budur: Eğitim, ölü bir geleneği aktarmak değil, onun öldüğünü kabul ettirip yeni bir yol açmaktır.

Medeniyetin Çöküşü Metaforu; Yanan Konak: Sabri Hoca, medeniyetin mevcut durumunu yanan bir konak metaforuyla açıklar (Işın 114). Ona göre, bir medeniyetin önce "yaratıcı tarafı ölür," sonra da "konağın kendisi yanar." Geriye kalanlar, enkazdan değersiz parçalar toplayan insanlara benzer. Bu artıklarla yeni ve anlamlı bir bütün inşa etmek imkansızdır (Şimşek 114). Bu durum karşısında İsmail Molla gibi geçmişe bağlı kalmaya çalışanlara şöyle seslenir: "Şimdi sen istediğin kadar bu artıklarla yeni bir şey yapmaya çalış; istediğin kadar şarkı, eski dünyamızı sev, ona bağlı yaşa; sihirli nefes ortadan kaybolduktan sonra elindeki çerçöp yığınınından ne çıkar?" (Tanpınar 123).

Bu metafor, İsmail Molla'nın "Tekirdağ karpuzu" ve "İtri bestesi" gibi unsurlardan oluşan organik bütünlük fikrine doğrudan bir cevaptır. Sabri Hoca'ya göre bu unsurlar artık bir bütünün parçaları değil, bir enkazın dağınık ve işlevsiz artıklarıdır. Dolayısıyla eğitim, bu "çerçöp yığını" ile avunmak değil, enkazın tamamen farkına varmaktır.

İnsanın Bozulması ve "Zihniyet" Sorunu: Sabri Hoca için kriz, kurumsal veya siyasi bir bozulmadan ibaret değildir; sorun, medeniyetin ürettiği "insan" tipinin kendisinin çürümesidir. Behçet Bey'e seslenirken bu en derin ve en karamsar teşhisini koyar: "Oğlum Behçet, sen bir medeniyetin iflası nedir, bilir misin? ... İnsan bozulur, insan kalmaz; bir medeniyet insanı yapan manevi kıymetler manzumesidir. Anlıyor musun şimdi derdin büyüklüğünü?" (Tanpınar 118). Ona göre, medeniyetin temel işlevi manevi değerlerle insan inşa etmektir. Bu değerler sistemi çöktüğünde, yani kitabın "şirazesi" dağıldığında, "insan" da bozulur.

Bu bozulmanın kökeni, Sabri Hoca'nın analizinde Tanpınar'ın temel kavramlarından biri olan "zihniyet" sorununa (Tarhan 292) dayanır. Kurumlar değişse bile, altta yatan, nesilden nesile aktarılan ve değişime direnen kolektif zihniyet, asıl engeldir. Bu nedenle, yapılması gereken sadece kurumları düzeltmek değil, "yeni baştan, yeni esaslarla" yeni bir insan kurmaktır.

Abdülhamit Eleştirisinin Yetersizliği: Sabri Hoca'nın politik "tercihi," dönemin muhaliflerinden de ayrılır. O, sorunu tek bir kişiye, yani Sultan Abdülhamit'e indirgeyen yüzeysel eleştiriyi reddeder. Sorunun çok daha derinlerde yattığını, Abdülhamit'in bu çürümüşlüğü bir sonucu, bir ürünü olduğunu savunur: "Biz sanıyoruz ki bütün fenalıklar sadece ondandır. Halbuki değil; fenalık daha derin,

daha köklü. Abdülhamit gibi bir ifriti doğuracak kadar büyük. İyice yerleşmiş” (Tanpınar 116). Bu analiz, onun eğitim ve mücadele anlayışının ne kadar radikal olduğunu ortaya koyar. O, sadece bir hükümdarı devirmeyi değil, o hükümdarı ortaya çıkaran zihniyeti ve kültürel yapıyı değiştirmeyi hedefler.

2.3. İmkanlar: Marjinallik ve Entelektüel Çaresizlik

Sabri Hoca'nın teorik teşhisleri ne kadar keskin ve doğruysa, bu teşhisleri hayata geçirme "imkanları" da o kadar kısıtlıdır. İsmail Molla'nın aksine, onun ne sosyal statüsü, ne serveti, ne de politik bir gücü vardır. Hayatı boyunca "unutulma talihi" peşini bırakmamış, siyasi olarak dışlanmış ve marjinal bir konumda kalmıştır. Entelektüel birikimi, pratik bir karşılık bulamadığı için onu bir eylem insanı yapmaktan çok, bir "ümitsizlik" söyleminin içine hapsedmiştir (Katipoğlu 176).

Onun bu çaresizliği, sürekli tekrarladığı ifadede somutlaşır: "Ümitsizlik içindeyiz, ümitsizlik içindeyiz, ah bilmezsun, ne ümitsizlik içindeyuz" (Tanpınar 113). Bu, sadece felsefi bir karamsarlık değil, aynı zamanda onun kısıtlı "imkanlarının" doğrudan bir sonucudur. O, hastalığı doğru teşhis eden ama elinde ne ilacı ne de tedavi edecek gücü olan bir hekimin trajedisini yaşar. Fikirleri doğrudur, ancak bu fikirleri toplumsal bir güce dönüştürecek araçlardan yoksundur. Bu durum, onun "eleştirel-politik eğitim" modelinin en büyük sınırını oluşturur: Model, bir şuur yaratma potansiyeli taşısa da pratik bir çözüm veya bir eylem planı sunmaktan acizdir.

Bu iki modelin, birinin pratiğe dökülemeyen teorik doğruluğu ile diğerinin kör bir pratiğe hapsolmuş estetik zenginliğinin karşılaştırılması, Tanpınar'ın medeniyet krizine dair sunduğu karmaşık tablonun ana hatlarını belirginleştirecektir.

3. Karşılaştırmalı Analiz: İki Yöntemin Çatışması ve Tanpınar'ın Sentezi

İsmail Molla'nın geleneğin estetik bütünlüğü içinde eriyen "yaşayarak eğitim" modeli ile Sabri Hoca'nın medeniyetin iflasını teşhis eden "eleştirel-politik eğitim" modeli, *Mahur Beste*'nin diyalektik gerilimini oluşturur. Bu iki model, sadece iki farklı karakterin dünya görüşünü değil, aynı zamanda bir çöküş döneminde kültür ve eğitime yönelik iki temel ve çatışan yaklaşımı temsil eder. Bu bölümde, iki yöntemi doğrudan karşılaştıracak, "tercihler" ve "imkanlar" ekseninde etkinliklerini ve sınırlarını analiz edecek ve bu çatışmanın romandaki diğer karakterler, özellikle de iki modelin kesişim noktasında duran Atiye Hanım figürü üzerindeki etkilerini inceleyeceğiz.

3.1. Tercihler Ekseninde Yöntem Farklılıkları

İki karakterin eğitim ve kültüre yaklaşımlarındaki temel farklılık, romanda doğrudan bir çatışma halinde sunulur (Kurukafa 10). Sabri Hoca'nın Şark'ın ölümüne dair radikal tezine karşılık, İsmail Molla soyut bir Doğu savunusu

değil, tadılan, duyulan, yaşanan somut bir gerçekliğin müdafaasını yapar. Sabri Hoca için kültür, analiz edilip aşılması gereken soyut bir "problem" iken, İsmail Molla için kültür, içinde estetik bir tatmin bulunan somut bir "çözüm"dür. Bu çatışma, *soyutlanmış analiz* ile *somutlaşmış bilgi* arasındaki gerilimi yansıtır.

İsmail Molla'nın tercihi, kültürel bütünlüğü korumak, onun zevkini çıkarmak ve bu zevki doğal bir yolla aktarmaktır. Bu nedenle onun yöntemi muhafazakar ve içe dönüktür. O, dış dünyadaki krize tamamen kayıtsızdır. Sabri Hoca'nın tercihi ise, iflas etmiş bu kültürü eleştirmek ve kökten değiştirmektir. Onun yöntemi radikal ve dışa dönüktür. Hoca'nın "yanan konak enkazı" metaforu, Molla'nın "Tekirdağ karpuzu" ile somutlaştırdığı organik bütünlüğe doğrudan bir darbedir. Bu iki tercih, bir medeniyetin kendine bakışındaki en temel ayrışmayı temsil eder: Kültür bir sığınak mıdır, yoksa bir savaş alanı mı? (Işın 114).

3.2. İmkanlar Ekseninde Etkinlik ve Sınırlar

İki modelin pratik sonuçları, karakterlerin "imkanları" çerçevesinde değerlendirildiğinde daha net ortaya çıkar. İsmail Molla'nın yöntemi, sahip olduğu geniş "imkanlar" (sosyal statü, zenginlik, kültürel sermaye) sayesinde kendi dar çevresinde oldukça etkilidir. Geline Atiye Hanım, bu modelin en başarılı ürünüdür (Şimşek 115). Molla, maddi ve manevi imkanlarını kullanarak Atiye'yi kendi estetik dünyasının bir parçası yapar. Ancak bu modelin sınırları da yine "imkanlar" ve "mizaç" meselesiyle çizilmiştir (Adler 4). En yakını olan oğlu Behçet üzerinde tamamen başarısız olur (Ulusman 130) ve toplumsal krize tamamen kayıtsızdır. Dolayısıyla, etkili olduğu alan çok dar ve seçkindir.

Sabri Hoca'nın modeli ise teorik düzeyde son derece isabetlidir. Sistemin kökündeki çürümeyi, "insanın bozulması" sorununu ve yüzeysel politik eleştirilerin yetersizliğini herkesten daha iyi görür. Ancak "imkanlarının" kısıtlılığı, bu etkinliği pratik bir eylem programına dönüştürmesini engeller. Politik olarak dışlanmış, maddi imkanlardan yoksun ve sosyal olarak marjinal bir figür olduğu için, teşhisleri bir "ümitsizlik" söyleminde tıkanıp kalır. Özetle, İsmail Molla'nın modeli pratik olarak etkili ama toplumsal olarak kördür; Sabri Hoca'nın modeli ise toplumsal olarak bilinçli ama pratik olarak etkisizdir.

3.3. Eğitimde Birey ve Toplum: Atiye Hanım Figürü

Atiye Hanım karakteri, bu iki zıt eğitim modelinin kesişim noktasında duran ve Tanpınar'ın bu iki kutup arasında bir sentez arayışını yansıtan en önemli figürdür. Atiye, her iki dünyanın da "öğrencisi" olur ve bu iki farklı terbiyenin yarattığı gerilimi kendi hayatında yaşar.

Bir yandan, kayınpederi İsmail Molla'dan aldığı estetik ve kültürel terbiye ile zenginleşir. Molla'nın sunduğu "imkanlar" sayesinde musiki zevki gelişir, zarif bir yaşam tarzı benimser, İstanbul'un seçkin kültür ortamlarının bir parçası olur. Bu, onun ruhunu besleyen, hayatına bir "çeşni" katan bir eğitimidir. İsmail Molla'nın modeli, Atiye'nin bireysel dünyasını inşa etmede başarılı olur (Yıldız

63).

Diğer yandan, çocukluk hocası olan Sabri Hoca'nın anlattıklarından derinden etkilenir. Sabri Hoca'nın medeniyetin iflasi, istibdat ve politik mücadele hakkındaki fikirleri, Atiye'nin zihninde yeni bir ufuk açar. İsmail Molla'nın sunduğu estetik dünyanın, içinde yaşadıkları dönemin büyük sorunlarına cevap vermekte yetersiz kaldığını fark eder. Bu bilinçle, kocasını bu estetik kabuktan çıkarıp politik bir mücadeleye itmeye çalışır. Sabri Hoca'nın "eleştirel-politik eğitim" modelinin taşıyıcısı olur. Metinde, Atiye'nin kocasını "kendi kendisini koşturduğu bostan dolabından kuvvetli kanatlarıyla alıp götürecekti, hareketin, temiz ihtirasın dev rüzgarları arasına atacağı" bir figür olarak hayal etmesi (Tanpınar 93), bu etkinin ne kadar derin olduğunu gösterir.

Atiye'nin bu ikilemi, Tanpınar'ın örtük eleştirisini barındırır: Sadece estetik zevke dayalı, yaşanmış bir kültür (İsmail Molla'nın dünyası), bir kriz anında bireyi ve toplumu kurtarmaya yetmez. Bu estetik kültürün, politik bir bilinçle ve eleştirel bir akılla (Sabri Hoca'nın dünyası) tamamlanması gerekir. Ancak bu iki dünyanın birleşimi de sancılıdır. Atiye, aldığı bu çifte terbiye ile ne tam olarak İsmail Molla'nın estetik dünyasında huzur bulabilir, ne de Sabri Hoca'nın politik mücadelesini hayata geçirebilir. O, iki dünya arasında kalmış, iki zıt ontolojik tavrın arasında sıkışmışlığın ve bütünleşememenin (sentez yoksunluğunun) dramatik bir yansımasıdır, denilebilir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Mağur Beste* romanı üzerinden Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş evresinde yaşanan medeniyet krizi, iki farklı karakterin temsil ettiği zıt eğitim ve kültür aktarım modelleri bağlamında çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular; epistemoloji, edebiyat sosyolojisi, modernleşme kuramları ve kültürel aktarım literatürü ile karşılaştırıldığında, kurgusal dünyada tasvir edilen çatışmaların aslında derin bir "medeniyet ve yöntem buhranının" ontolojik anatomisi olduğu açıkça görülmektedir. Araştırmada betimlenen bulguların literatürle kesiştiği temel noktalar; epistemolojik kriz ve zihniyet çatışması, kültürel sermayenin aktarım sınırları, modernleşme endişesi ve kültürel transfer problemleri bağlamında aşağıda çok boyutlu olarak tartışılmaktadır.

1. Epistemolojik Kriz ve Zihniyet Çatışmasının Eğitsel İzdüşümleri

Araştırma bulgularında tespit edilen ve eski dünyanın yaşantısal kültür aktarımını simgeleyen "estetik-aristokrat" eğitim modeli ile; geçmişte radikal bir kopuşla reddeden "eleştirel-politik" eğitim modeli arasındaki zıtlık, felsefi temelde geleneksel ve modern epistemolojiler arasındaki tarihsel bir kırılmayı temsil etmektedir. Bilgi felsefesi (epistemoloji) açısından bilgi; bilen özne ile bilinen nesne arasındaki ilişkiyi doğan ve doğruluğu, kaynağı, sınırları

sorgulanan bir fenomendir (Büyükdüvenci 129). Geleneksel epistemoloji, bilginin yaşantısal, içselleştirilmiş ve duyuşsal bir bütünlük içinde kavranmasını öngörürken; Küçükalp'in de belirttiği gibi Sokratik rasyonalizmden beslenen modern epistemoloji, bilginin akılcı, nesnel ve eleştirel bir mesafeden inşa edilmesini savunmaktadır.

Çalışmanın bulgularında ortaya konan geleneksel temsilcinin (İsmail Molla) kültürü soyut bir bilgi yığını olarak değil, gündelik hayatın ve sanatın içine organik olarak sinmiş, bizzat "yaşanan" bir gerçeklik olarak algılaması, bu geleneksel epistemolojinin güçlü bir yansımasıdır. Bu durum, bilginin sosyal müzakere ve yaşantı yoluyla zihinde inşa edildiğini savunan, doğruluğun öznenin yaşantısına içkin olduğunu varsayan öznelci ve yapılandırmacı bilgi teorileriyle (Tezci ve Uysal 4) belirli ölçüde paralellik göstermektedir. Ancak bulgularda tespit edildiği üzere bu model, dış dünyadaki yapısal çöküşü okumaktan aciz, yalnızca kendi yalıtılmış fanusunda işleyen kapalı bir epistemolojidir, denilebilir. Yeni durumların gerektirdiği eleştirel analizi yapamaması, bu geleneksel bilgi kuramının dış dünyadaki değişen gerçeklik karşısındaki tarihsel körlüğünü göstermektedir.

Buna karşılık bulgularda analiz edilen modernist temsilcinin (Sabri Hoca) eleştirel-politik eğitim modeli, modernizmin eski dünya düzeninden ve geleneksel zihniyetten radikal bir kopuşu ifade eden rasyonel aklıyla (Kantar 367) örtüşmektedir. Geçmişin mirasını bir yıkıntı olarak görüp tamamen reddetme eğilimi, modern aklın her şeyi sıfırdan ve rasyonel/nesnel bir şekilde inşa etme tutkusunun edebi bir dışavurumudur. Simard ve Adıbelli'ye göre modern epistemoloji, bilimi ve aklı tek geçerli ölçüt kabul ederek, eski değerleri ve duyuşsal tecrübeleri irrasyonel bir korkuyla dışlama eğilimindedir. Bulgularda saptanan bu nesnelci epistemolojinin, toplumsal gerçeklikte karşılık bulamayan, pratik eylemden yoksun teorik bir çaresizliğe mahkûm olması da literatürü doğrulamaktadır. Zira sosyoloji literatüründe modernleşmenin yalnızca kurumsal değil, köklü bir "zihniyet" meselesi olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Altun). İncelenen modernist karakterin, kurumlar değişse bile altta yatan zihniyetin değişmemesinden şikayet etmesi; ancak bu zihniyet dönüşümünü sağlayacak pedagojik ve sosyal enstrümanlardan (sermayeden) yoksun oluşu, modernleşme teorilerindeki "zihniyet ile yapı" arasındaki uyumsuzluk probleminin tipik bir örneğidir.

2. Kültürel Sermayenin Sınırları, Habitus ve 'Alan'ın İşlevsizleşmesi

Romandaki kültür aktarımı sorunsalına dair elde edilen bulgular, uluslararası eğitim sosyolojisinde -Bourdieu'nün geliştirdiği "habitus", "kültürel sermaye" ve "alan" kavramlarıyla son derece güçlü bir teorik uyum içinde olduğu söylenebilir. Yanıklar'a göre eğitim, yalnızca formel okul duvarları arasında

gerçekleşen rasyonel bir işlem değil; egemen sınıfların kültürel sermayesinin, estetik beğenilerinin ve dünyayı algılama şemalarının nesilden nesile örtük bir biçimde "habitus" aracılığıyla aktarılması sürecidir.

Bulgularda detaylandırılan geleneksel elitin yüksek ekonomik ve kültürel sermayesini didaktik bir dayatmayla değil, estetik bir atmosfer yaratarak kendiliğinden öğretme çabası, tam anlamıyla bir "habitus aktarımı" teşebbüsüdür. Ancak araştırmamız, bu geleneksel habitus aktarımının yeni nesil (Behçet Bey) üzerinde mutlak bir başarısızlığa uğradığını göstermiştir. Bu başarısızlığın sosyolojik açıklaması, literatürdeki salt pedagojik yetersizliklerle değil, Bourdieu'nün "alan" kavramıyla yapılabilir. Bir sermayenin (örneğin klasik estetik zevkin veya ilmiye bilgisinin) değeri, o sermayenin geçerli olduğu, onu talep eden toplumsal "alanın" varlığına bağlıdır (Yanıklar 126). Modernleşme süreciyle birlikte Osmanlı geleneksel sınıfının ve bürokrasisinin (alanın) çözülüşü, eski elitin kültürel sermayesini dış dünyada dolaşıma giremez hale getirmiş ve tamamen değersiz kılmıştır. Bu nedenle, yaşantısal olarak aktarılmaya çalışılan habitus, yeni nesil için toplumsal bir işlevsellik sunamamış, yalnızca konağın duvarları arasında yankılanan nostaljik bir pratik olarak kalmıştır, denilebilir.

Ayrıca, bulgularda tespit edilen geleneksel baba ile yeni nesil oğul arasındaki bu iletişimsel ve eğitsel kopuş, Satar'ın post-yapısalcı okumasında belirttiği iktidar ve otorite dinamikleriyle yakından ilişkilidir. Geleneksel estetik otoriteyi elinde tutan figürün, pasif görünen ancak eylemsiz direnciyle bürokratik bir iktidar kazanan yeni nesil karşısında aciz kalması, klasik otorite-itaat denkleminin altüst olması anlamına gelmektedir. Bu durum, geleneksel eğitimin ve habitus inşasının, modernleşme krizi ve değişen iktidar alanları karşısında nasıl tıkandığını, Bourdieu'cü ve post-yapısalcı literatür bağlamında güçlü bir biçimde kanıtlamaktadır.

3. Modernleşme Endişesi, Tekamül Buhranı ve Eğitim Felsefesi Olarak 'Bildungsroman'

Araştırmada saptanan modernist temsilcinin medeniyet iflasi söylemi ve geçmişte radikal bir biçimde reddetme tutumu, Türk modernleşmesinin aydınlar üzerinde yarattığı ontolojik ve psikolojik travmalarla doğrudan ilişkilidir. Gürbilek, Kör Ayna, Kayıp Şark adlı kült çalışmada geçiş dönemi edebiyatını ve yazar-aydın psikolojisini incelerken "etkilenme endişesi" ve "gecikmişlik telaşı" kavramlarını öne sürmektedir. Batı modernitesinin devasa ve ezici varlığı karşısında hissedilen eksiklik, çaresizlik ve "kayboluş" korkusu, modern aydını yapıcı bir sentez kurmaktan ziyade var olanı (maziye) unutmaya ve yıkmaya zorlamaktadır. Bulgularımızda teşhis edilen bu radikal retçilik, aslında Gürbilek'in ifade ettiği gibi yapıcı bir felsefi eylemden ziyade, hastalıklı bir melankoliye ve teorik bir ümitsizliğe yol açan bir gecikmişlik psikolojisinin sonucudur.

Bununla birlikte, eğitimin temel amacının bireyi geliştirmek olduğu gerçeğinden

hareketle Katipoğlu, romanı Batı edebiyatındaki oluşum/eğitim romanı (*Bildungsroman*) geleneği ekseninde okumaktadır. Eğitim felsefesi açısından *Bildungsroman*, bireyin ham halden olgunluğa geçişini, dünyayı tanıma ve kendi kimliğini inşa etme (tekamül) sürecini işlemektedir. Çalışmamızın bulgularıyla bu literatürü sentezlediğimizde, ele alınan karakterlerin eğitim ve gelişim süreçlerinin "yöntemsizlik" ve "şirazesizlik" nedeniyle sürekli yarım kaldığı görülmektedir. Geleneksel kültürün pasif alıcısı olan yeni nesil, patolojik ve melankolik bir tip olarak eşiğin gerisinde kalırken; modernist ve eleştirel aklı temsil eden figür ise eşiği geçer gibi görünse de eylemsizliği ve sermayesizliği yüzünden tam bir tekamüle ulaşamaz. Bu durum, incelenen medeniyet krizinin salt kurumsal bir yıkılış değil, özünde insanı var eden değerlerin ve eğitim pratiklerinin çöktüğü bir "tekamül buhranı" olduğunu teorik olarak doğrulamaktadır.

4. Kültürel Transferin Çıkmazı ve Sentez Problemi

Kültür felsefesi ve küreselleşme literatüründe Middell, "kültürel transfer" kavramını sadece yabancı unsurların pasif bir şekilde dışarıdan ithal edilmesi olarak tanımlamamaktadır. Middell'e göre kültürel transfer; alıcı kültürün kendi eksikliğini hissetmesi, bu eksiklik doğrultusunda yabancı unsurları kendi süzgecinden geçirmesi ve eski ile yeniyi harmanladığı aktif bir "uyarlama/sahiplenme" sürecini ifade etmektedir. Geçiş dönemi toplumları tam da böyle bir eksiklik tespiti ve sağlıklı bir kültürel transfer ihtiyacı içindedir. Ancak bulgularımızda açıkça görüldüğü üzere, geleneksel model bu eksikliği (medeniyetin iflasını) tamamen reddederek geçmişin estetiğinde izole bir varoluş sürdürmekte; eleştirel-modernist model ise transfer edilecek yeni değerler uğruna kendi kültürel köklerinden "radikal bir unutmaya" ile kopmayı, yani tabula rasa (boş levha) yaratmayı önermektedir. Her iki tutum da Middell'in sağlıklı kültürel transfer tanımına aykırıdır; çünkü biri yeniyi, diğeri ise sentezlenecek eskiyi yok saymaktadır.

Eğitim bilimlerindeki ilerlemeci yaklaşımlar, bilginin sadece bir otorite tarafından aktarılmasını değil, öğrencinin aktif deneyimiyle "demokratik" ve eleştirel bir ortamda, geçmiş tecrübelerle yeni verilerin birleştirilerek yeniden kurulmasını öngörmektedir (Tezci ve Uysal 6). Bulgularımızda, bu iki zıt yöntemin kesişim noktasında duran kadın karakterin (Atiye) durumu, literatürdeki bu "sentez" arayışının güçlü bir temsilidir. O, ne geleneksel elitin dünyasında tam anlamıyla var olabilir, ne de yeni aklın kısırlığına ve eylemsizliğine katlanabilir. Eğitimde ve toplumsal inşada sağlıklı bir habitus aktarımı, geçmişin tamamen bir enkaz olarak görülüp unutulmasını değil, eleştirel bir süzgeçten geçirilerek yeniden üretilmesini zorunlu kılar. Sonuç olarak, araştırma bulguları ve kuramsal tartışmalar; eskinin tecrübe aktarımının tıkanıp, yenin eleştirel inşasının ise eyleme geçemediği bu tablonun, kültürel transferin ve eğitimin diyalektik bir felce uğradığını; toplumun yöntem ve sentez yoksunluğu nedeniyle arafta

kaldığını güçlü bir biçimde göstermektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Mahur Beste* romanı, İsmail Molla ve Sabri Hoca karakterleri aracılığıyla, bir medeniyetin çöküş anında ortaya çıkan iki temel ve birbiriyle çatışan tavrı, iki eğitim felsefesini ustalıkla somutlaştırır. Bu iki figür, sadece romanın kurgusal dünyasına ait bireyler olmanın ötesinde, bir toplumun kendi geçmişiyle, bugünüyle ve geleceğiyle hesaplaşırken başvurduğu iki ana yöntemin sembolik temsilcileridir. İsmail Molla'nın "estetik-aristokrat" modeli, kültürün yaşanarak, zevk alınarak ve organik bir bütünlük içinde aktarıldığı, kendine güvenli ama krize kapalı bir dünyayı temsil ederken; Sabri Hoca'nın "eleştirel-entelektüel" modeli, medeniyeti bir sorun olarak gören, onu analiz eden ve eğitimi politik bir kurtuluş aracı olarak kavrayan modern aydınının trajik bilincini yansıtır.

Tanpınar, bu karakterler aracılığıyla okura basit bir çözüm veya taraf tutulacak bir pozisyon sunmaz; aksine, sorunun derinliğini ve karmaşıklığını tüm çıplaklığıyla ortaya koyar. "Tercihler" ve "imkanlar" ekseninde yapılan analiz, her iki modelin de kendi içinde hem güçlü hem de zayıf yanları olduğunu göstermiştir. İsmail Molla'nın temsil ettiği "eski ve yaşanmış kültür," estetik bir derinliğe ve bireyi zenginleştiren bir güce sahip olsa da yeni sorunlara cevap verememekte, farklı mizaçları dönüştürememekte ve toplumsal krize karşı kör kalmaktadır. Sabri Hoca'nın temsil ettiği "yeni ve eleştirel akıl" ise krizi doğru teşhis etme yeteneğine sahip olmasına rağmen, henüz yeni bir hayat kuracak güce, pratiğe ve "imkana" sahip değildir; bu yüzden de bir ümitsizlik söylemine hapsolmektedir.

Araştırma bulguları bağlamında, edebiyat sosyologları, eğitim felsefecileri ve politika yapımcılar için şu öneriler geliştirilebilir:

1. Araştırmacılara Yönelik (Bourdieu ve Tanpınar Okumalarının Genişletilmesi): Bu çalışmada *Mahur Beste* özelinde uygulanan Pierre Bourdieu'nün "habitus", "alan" ve "kültürel sermaye" gibi analitik kavramlarının, Tanpınar'ın nehir roman serisinin diğer halkaları olan *Huzur* ve *Sahnenin Dışındakiler* romanlarına da teşmil edilerek, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan karakterlerin (örneğin Nuran, İhsan ve Mümtaz'ın) eğitimsel ve kültürel sermaye aktarım süreçlerinin bu sosyolojik çerçevede karşılaştırmalı olarak incelenmesi, geçiş dönemi aydınınının yaşadığı medeniyet krizinin edebiyat sosyolojisi üzerinden daha bütüncül bir şekilde anlaşılması açısından önemli olacaktır.

2. Eğitim Felsefecilerine Yönelik (Sentezleyici Bir Epistemolojik Model): Kültürel aktarım ve eğitim politikaları kurgulanırken, İsmail Molla modelinin "tarihsel körlüğü" ile Sabri Hoca modelinin "pratik eylemsizliği" arasındaki tehlikeli araftan kaçınılarak; kültürün hem "yaşantısal/organik" bir habitus olarak tecrübe edilmesini sağlayan hem de bu mirası "eleştirel-rasyonel" bir süzgeçten

geçirebilen sentezleyici, ilerlemeci ve çok boyutlu bir eğitim felsefesinin benimsenmesi, eğitimin ne salt geçmişin dogmatik/nostaljik bir ezberine (muhafazakar kapanma) ne de geçmişten radikal bir kopuşa dayanan kuru bir pozitivizme indirgenmesinin engellenmesi açısından yararlı olacaktır.

3. Pedagojik Uygulamalara Yönelik (Organik ve Eleştirel Ortamların İnşası): Yeni nesillerin kültürel kimlik inşasında ve değerler eğitiminde bilginin ve kültürün didaktik bir şekilde dayatıldığı kapalı sistemler yerine; öğrencilerin kendi bilgi ve kültürel kimliklerini bizzat etkileşimle kurabilecekleri yaratıcı, sorgulayıcı ve yaşantısal "habitus" (okul kültürü/iklimi) alanlarının yaratılması, gençlerin tıpkı bir Bildungsroman (oluşum romanı) geleneğindeki gibi sağlıklı bir tekamül süreci geçirerek "şirazesiz" kalmamaları ve kültürü soyut bir "enkaz" yerine eleştirerek dönüştürebilecekleri dinamik bir "imkan" olarak tecrübe edebilmeleri açısından önemli olacaktır.

Nihayetinde *Mahur Beste*, bir medeniyetin eğitim buhranının, yani eskiyi aktarma yöntemlerinin işlevsizleştiği, yeniyi kurma yöntemlerinin ise henüz olgunlaşmadığı sancılı bir ara dönemin romanıdır. Eser, bize, kültürün sadece estetik birikimle yaşatılamayacağını, fakat tek başına entelektüel eleştiriyle de yeniden kurulamayacağını gösterir. Atiye Hanım'ın ikileminde somutlaşan bu sentez arayışı, *Mahur Beste*'yi, bir medeniyetin sancılı geçiş dönemlerini anlama çabasında evrensel bir metin kılmakta ve güncelliğini korumasını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Nurşen. "Eğitim yönetiminin epistemolojik temelleri bağlamında bilgi sorunsalı." *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, c. 10, s. 21, 2024, ss. 134-148.
- Alfred Adler. *Bireysel Psikoloji*. Çeviren Ali Kılıçoğlu, Say Yayınları, 2015.
- Altun, Fahrettin. *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş*. İnsan Yayınları, 2017.
- Aydın Satar, Nesrin. "Mahur Beste'nin kuramsal evreni." *Söylem Filoloji Dergisi*, c. 9, s. 3, 2024, ss. 1711-1721.
- Bilge Ulusman. "Construction of Masculinity and Disclosure of the 'Other' in Mahur Beste (Mahur Beste'de Erkeklik İnşası ve Ötekinin İfşası)." *Masculinities: A Journal of Culture and Society*, no. 12, 2019, ss. 130-153.
- Büyükdüvenci, Sabri (t.y.). "Epistemoloji ve eğitim." *Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü*, ss. 130-138.
- Ekrem Işın. "Osmanlı İlimiye Sınıfının Romanı: Mahur Beste." *Bir Gül Bu Karanlıkta: Tanpınar Üzerine Yazılar*, Hazırlayan Abdullah Uçman ve Handan İnci, Kitabevi Yayınları, 2002, ss. 597-611.
- Gürbilek, Nurdan. *Kör Ayna, Kayıp Şark: Edebiyat ve Endişe*. Metis Yayınları, 2004.
- Gürsoy, Ülkü. "Mahur Beste üzerine bir değerlendirme." *Milli Folklor*, c. 17, s. 68, 2005, ss. 59-66.
- İşıl Şimşek. "Louis Althusser'in İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları Adlı Çalışması Üzerine Bir Değerlendirme." *Medya ve Kültür*, c. 1, s. 1, 2021, ss. 112-115.
- Kantar, Gökmen. "Modernleşme kuramı ve Osmanlı idari yapısında modernleşme süreci hakkında bazı tespitler." *SSAD Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 3, s. 3, 2019, ss. 365-385.
- Kantarcioglu, Sevim. *Ahmet Hamdi Tanpınar: Yapıbozumcu ve Semiotik Yaklaşımlar Işığında Tanpınar Hikâyeleri*. Akçağ Yayınları, 2004.
- Kaplan, Mehmet. "Önsöz (Mahur Beste hakkında birkaç söz)." Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mahur Beste* içinde. Dergâh Yayınları, 1975.
- Katipoğlu, Nilgün. "Modernist bir romanda tasavvufi kökler I: Mahur Beste'de tekamül eden karakterler ve Bildungsroman ilişkisi." *Asya Studies*, c. 5, s. 18, 2021, ss. 169-178.
- Kayıklık, Hasan. "Bireysel dindarlığın psikolojik kaynakları." *Dini Araştırmalar*, c. 5, s. 13, 2002.
- Kurukafa, Vedat. "Mahur Beste üzerine bir inceleme ve çözümleme denemesi." *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 4, 2001.

- Küçükalp, Kasım. "Modern epistemolojik kriz ve postmodern epistemoloji." *Bilimname*, c. II, s. 2003/2, 2003, ss. 85-95.
- Middell, Matthias. "Kültür aktarımı, kültürel transfer." Çeviren M. Çakır, *Turkophone*, c. 8, s. 2, 2021, ss. 65-81.
- Paşaoğlu, Sibel. "Müzik kültüründe sözlü ve yazılı aktarım." *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 11, s. 2, 2009.
- Samsakçı, Mehmet. "Kültürel devamlılık ve zevk inkırazı bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar'da Türk mimarisi." *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 3, 2011.
- Sezgin, Muhammed Fuad. "İslâm Medeniyetinin Donuklaşmasının Sebepleri Meselesi." *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 2, 2002, çev. Dursun Hazer.
- Simard, Jean-Claude ve Ramazan Adıbelli. "Epistemoloji." *Bilimname*, c. II, s. 2003/2, 2003, ss. 13-21.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Mahur Beste*. Dergâh Yayınları, 2003.
- Tarhan, Belgin. "Efsunlu teolojik yaşantıdan pozitivist dünyaya Türk toplumu: Tanpınar'ın kurmaca eserleri üzerine bir çözümleme." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 63, s. 1, 2023.
- Tezci, Erdoğan ve Ahmet Uysal. "Eğitim teknolojisinin gelişimine epistemolojik yaklaşımların etkisi." *The Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)*, c. 3, s. 2, 2004.
- Williams, Lincoln ve Vishanthie Sewpaul. "Modernism, postmodernism and global standards setting." *Social Work Education*, c. 23, s. 5, 2004, ss. 555-565.
- Yanıklar, Cengiz. "Kültürel sermaye, eğitim ve toplumsal tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün yeniden üretim kuramına eleştirel bir bakış." *Sosyoloji Dergisi*, s. 22, 2010, ss. 121-140.
- Yaşar, Enes (2020). "Bir sürgün romanında yaşanan medeniyet krizinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi." *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, c. 8, s. 24.
- Yıldız, Kubilay. "Edebiyat sosyolojisi ışığında *Mahur Beste*." *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 3, 2010, ss. 61-75.